

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ

Ո Ր Ո Շ Ո Ւ Մ Ը

ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝
«ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՕՐԵՆՔԻ 44-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 4-ՐԴ ՄԱՍԻ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՅԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ
ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ

Քաղ. Երևան

16 ապրիլի 2013թ.

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը՝ կազմով,
Գ. Հարությունյանի (նախագահող), Կ. Բալայանի, Ֆ. Թոխյանի, Ա. Խաչատրյանի,
Վ. Հովհաննիսյանի, Հ. Նազարյանի, Ա. Պետրոսյանի (զեկուցող), Վ. Պողոսյանի,
մասնակցությամբ՝
դիմողի՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավորների ներկայացուցիչ՝ ՀՀ
Ազգային ժողովի պատգամավոր Գ. Ջհանգիրյանի,
գործով որպես պատասխանող կողմ ներգրավված՝ ՀՀ Ազգային ժողովի
պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ ՀՀ Ազգային ժողովի պետական-իրավական
հարցերի մշտական հանձնաժողովի նախագահ Դ. Հարությունյանի,
համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետի, 101-րդ
հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի, «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ
օրենքի 25, 38 և 68-րդ հոդվածների,
դոմբաց նիստում բանավոր ընթացակարգով քննեց «ՀՀ Ազգային ժողովի
պատգամավորների դիմումի հիման վրա՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ»
Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 44-րդ հոդվածի 4-րդ մասի՝ Հայաստանի

Հանրապետության Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը:

Գործի քննության առիթը ՀՀ Ազգային ժողովի թվով 34 պատգամավորների՝ 2012 թվականի դեկտեմբերի 6-ի ՀՀ սահմանադրական դատարան մուտքագրված դիմումն է:

Լսելով սույն գործով զեկուցողի զեկույցը, դիմող և պատասխանող կողմերի ներկայացուցիչների բացատրությունները, ինչպես նաև հետազոտելով «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքը և գործում առկա մյուս փաստաթղթերը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Պ Ա Ր Զ Ե Ց**.

1. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքն ընդունվել է ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից 2002 թվականի փետրվարի 20-ին, Հանրապետության Նախագահի կողմից ստորագրվել՝ 2002 թվականի մարտի 21-ին և ուժի մեջ է մտել 2002 թվականի ապրիլի 12-ին:

«Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի՝ «Ազգային ժողովի նիստում պատգամավորների գրանցումը» վերտառությամբ 44-րդ հոդվածի՝ սույն գործով վիճարկվող 4-րդ մասը սահմանում է.

«4. Նիստն իրավագոր է, եթե սահմանված կարգով գրանցվել է պատգամավորների ընդհանուր թվի կեսից ավելին (քվորումն ապահովված է)»:

2. Վիճարկելով «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 44-րդ հոդվածի 4-րդ մասի դրույթի սահմանադրականությունը՝ դիմողը գտնում է, որ այն արտահերթ նստաշրջան կամ նիստ անցկացնելու մասով հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 70 և 71-րդ հոդվածներին:

Ի հիմնավորումն իր դիրքորոշման՝ դիմողը, մասնավորապես, ներկայացնում է հետևյալ փաստարկները.

պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ երրորդի նախաձեռնությամբ Ազգային ժողովի արտահերթ նստաշրջան կամ նիստ նախաձեռնելու սահմանադրական լիազորությունը կոչված է հնարավորություն

տալու Ազգային ժողովում ներկայացված ընդդիմությանը (փոքրամասնությանը) իր համար նախընտրելի ժամկետներում և օրակարգով Ազգային ժողովի արտահերթ նստաշրջան կամ նիստ հրավիրել, ինչը Սահմանադրությունը չի կապում կամ պայմանավորում Ազգային ժողովի մեծամասնության կամքի կամ ցանկության այս կամ այն դրսևորման հետ:

Ըստ դիմողի՝ ՀՀ Սահմանադրությունն Ազգային ժողովի նստաշրջանների և նիստերի (այդ թվում՝ նաև արտահերթ) իրավագործության՝ քվորումի որևէ շեմ չի նախատեսում: Սահմանադրության պահանջները վերաբերում են քվեարկության մասնակիցների թվին և ընդունված որոշումներին:

Ելնելով սահմանադրական նորմերի իր վերլուծությունից՝ դիմողը հանգում է այն հետևությանը, որ պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ երրորդի նախաձեռնությամբ Ազգային ժողովի արտահերթ նստաշրջան կամ նիստ գումարելիս նիստերը պետք է համարվեն իրավագոր Ազգային ժողովի պատգամավորների նույն՝ մեկ երրորդի շեմն ապահովված լինելու դեպքում:

Ըստ դիմողի՝ վիճարկվող դրույթն Ազգային ժողովի փոքրամասնության կողմից նախատեսված արտահերթ նստաշրջանի կամ նիստի իրավագործության՝ Սահմանադրությամբ չնախատեսված պայման է առաջադրում՝ պահանջելով, որ այդ նիստում գրանցված պատգամավորների թիվը պակաս չլինի, քան պատգամավորների ընդհանուր թվի կեսից ավելին:

3. Պատասխանող կողմը՝ առարկելով դիմողի փաստարկներին, գտնում է, որ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 44-րդ հոդվածի 4-րդ մասը համապատասխանում է ՀՀ Սահմանադրությանը:

Ի հիմնավորումն իր դիրքորոշման՝ պատասխանողը, մասնավորապես, ներկայացնում է հետևյալ փաստարկները.

դիմողի պնդումը՝ այն մասով, որ պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ երրորդի նախաձեռնությամբ Ազգային ժողովի արտահերթ նստաշրջան կամ նիստ նախաձեռնելու սահմանադրական լիազորությունը կոչված է հնարավորություն տալու Ազգային ժողովում ներկայացված ընդդիմությանը

(փոքրամասնությանը) իր համար նախընտրելի ժամկետներում և օրակարգով Ազգային ժողովի արտահերթ նստաշրջան կամ նիստ **հրավիրել**, մասնավորապես՝ հրավիրել եզրույթը կիրառելու մասով արդեն իսկ սխալ շեշտադրում է, այն սահմանադրական եզրույթ չէ և դրանով պայմանավորված ստեղծվում է շփոթ: Ըստ պատասխանողի՝ ՀՀ Սահմանադրության 70-րդ հոդվածը հստակ կիրառում է արտահերթ նստաշրջան կամ նիստ **նախաձեռնելու և գումարելու** եզրույթները, պատգամավորների ընդհանուր թվի մեկ երրորդի իրավունքները վերագրում է ոչ միայն ընդդիմությանը, այլև իշխանությանը, և ընդհանուր առմամբ սահմանադրական հիշյալ նորմն ուղղված է Ազգային ժողովի լիազորությունների իրացմանը:

Ըստ պատասխանող կողմի՝ ՀՀ Սահմանադրության 71-րդ հոդվածն ամրագրելով ՀՀ Ազգային ժողովի իրավազորության (քվորումի, որոշում կայացնելու) սահմանները, ըստ էության նախանշում է այն շրջանակները, որոնց առկայության դեպքում միայն Ազգային ժողովն իրավասու է կատարելու իր՝ որպես օրենսդիր իշխանության, սահմանադրական լիազորությունները:

Ի հակադրություն դիմողի այն փաստարկի, որ Սահմանադրությունը նախատեսել է արտահերթ նստաշրջանի կամ նիստի օրակարգում ընդգրկված հարցի առնվազն քննարկում Ազգային ժողովի լիազումար նիստում, պատասխանող կողմը գտնում է, որ Ազգային ժողովը կոչված է ոչ միայն ապահովել քաղաքական քննարկումներ, այլև կայացնել որոշումներ: Ըստ պատասխանողի՝ հիշյալ հարցը կարող էր քննության առարկա լինել, եթե Ազգային ժողովն իր գործունեության շրջանակներում չունենար և չապահովեր քննարկումների իրացման առանձին ինստիտուտներ, մասնավորապես՝ խորհրդարանական լսումները, և այլն:

4. ՀՀ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ սահմանադրական արդարադատության միջազգային պրակտիկայում նույնպես անդրադարձներ եղել են խորհրդարանական (պատգամավորական) փոքրամասնության իրավունքների պաշտպանության հիմնախնդրին՝ հատկապես հաշվի առնելով Եվրոպայի

խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի 2008թ. հունվարի 23-ին ընդունված թիվ 1601 քանաձևի դրույթները, որոնք վերաբերում են ժողովրդավարական խորհրդարաններում ընդդիմության իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ ընթացակարգային երաշխավորություններին: Մասնավորապես, Չեխիայի սահմանադրական դատարանի 2011թ. մարտի 1-ի որոշման մեջ առանձնակի կարևորվում է իրավական կարգավորումների և օրենսդրական գործընթացի շրջանակներում սահմանադրական այնպիսի սկզբունքները հաշվի առնելը, ինչպիսիք են իշխանությունների տարանջատումը, բազմակարծությունը, քաղաքական ուժերի ազատ մրցակցությունը, ներկայացուցչական ժողովրդավարությունը: Դրանցից բխում է նաև խորհրդարանական փոքրամասնության իրավունքների պաշտպանության, առաջարկվող նախագծերի հրապարակային ու թափանցիկ քննարկման, բոլոր կողմերին լսելու պահանջը:

Հիշյալ քանաձևը նախատեսում է ներկայացուցչական ժողովրդավարության արդյունավետության ու քաղաքական հանդուրժողականության երաշխավորման առումով օրենսդիր մարմնի գործունեության կանոնակարգման այնպիսի ընթացակարգեր, որոնք, մասնավորապես, կապահովեն խորհրդարանական քննարկումներին ու խորհրդարանների գործառնական լիազորությունների իրականացման գործում ընդդիմության ակտիվ դերակատարությունը:

Նման նպատակ է հետապնդում նաև Եվրախորհրդի «Ժողովրդավարություն՝ իրավունքի միջոցով» եվրոպական հանձնաժողովի /Վենետիկի հանձնաժողով/ կողմից 2010թ. նոյեմբերի 15-ին ընդունված գեկույցը՝ «Ժողովրդավարական խորհրդարանում ընդդիմության դերի մասին»: Վերջինս հատուկ կարևորում է **խորհրդարանական մեծամասնության և փոքրամասնության միջև գործառնական հավասարակշռության ապահովումը՝** ի նպաստ օրենսդիր մարմնի գործունեության արդյունավետության երաշխավորման: Շեշտվում է նաև, որ կախված այն բանից, թե որքանով է կոնկրետ խորհրդարանական ընդդիմությանը հնարավորություն տրվում փաստացիորեն իրականացնելու իր գործառույթները, կարող է գնահատվել ժողովրդավարական հասունության աստիճանը /կետ 26/: Նման խնդրի լուծման համար առաջադրվում է այն ելակետային մոտեցումը, որ

խորհրդարանների կանոնակարգերը հնարավորինս պետք է ձևակերպվեն այնպես, որպեսզի «...բարդացնեն պարզ մեծամասնության կողմից քաղաքական փոքրամասնության խմբերի իրավաչափ նպատակներն անտեսելու հնարավորությունը» /կետ 96/:

Հաշվի առնելով քննության առարկա հիմնախնդրի վերաբերյալ կողմերի ներկայացրած դիրքորոշումները, ինչպես նաև միջազգային սահմանադրաիրավական փորձն ու արդարադատական պրակտիկան՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ սույն գործի շրջանակներում համակարգային մոտեցմամբ անհրաժեշտ է պարզել.

- որքանո՞վ է ՀՀ Սահմանադրությունը հստակ ամրագրել օրենսդիր մարմնի իրավագործության շրջանակները,

- սահմանադրորեն ի՞նչ երաշխիքներ են նախատեսված խորհրդարանական ընդդիմության իրավունքների իրացման, խորհրդարանական մեծամասնության և փոքրամասնության միջև գործառնական հավասարակշռություն ապահովելու համար,

- որքանո՞վ են «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի՝ վեճի առարկա ու դրա հետ համակարգային առումով փոխկապակցված այլ նորմերը համահունչ սահմանադրական լուծումներին:

5. Ինչպես սահմանադրական իրավունքի միջազգային պրակտիկայում, այնպես էլ մեր երկրում պետական իշխանության մարմնի իրավագործությունը պայմանավորվում է նրա կողմից գործառնական իրավասության իրացման կարողունակությամբ: Դա իր հերթին պայմանավորվում է քվորումի առկայությամբ: Օրինակ՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 49-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված է, որ «Նախագահողը, նշանակված ժամին հավաստիանալով, որ նիստն իրավագոր է, բացում է այն և հայտարարում դատաքննության ենթակա գործը»: Տվյալ պարագայում նիստի իրավագործությունն անմիջականորեն պայմանավորված է քննության առարկա

հարցով գործը քննելու և որոշում կայացնելու համար անհրաժեշտ քվորումի առկայությամբ:

«Քվորում» եզրույթը լատիներեն ծագում ունի /quorum praesentia sufficit/ և բառացի նշանակում է «որոնց ներկայությունը բավարար է»: Ներկայացուցչական մարմնի պարագայում **բավարար է այն ներկայությունը**, որի դեպքում տվյալ մարմինն իր սահմանադրաիրավական կարգավիճակին համապատասխան գործունեություն իրականացնելու իրավասություն կունենա: **Քվորումի առկայությունն է տվյալ մարմնի իրավագործության վկայությունը և գործառույթների իրացման իրավաչափության երաշխիքը**: Քվորումն է այն չափորոշիչը, որը սահմանված թվով պատգամավորների առկայությանը տալիս է գործառնական բնույթի որակական բնութագրիչ՝ ճանաչելով այն որպես Ազգային ժողով:

Որքանով է ՀՀ Սահմանադրությունը ՀՀ Ազգային ժողովի գործունեության առնչությամբ ամրագրել օրենսդիր մարմնի իրավագործության սահմանները: ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ այդ հարցն ստացել է հստակ ու ամբողջական պատասխան: Այն արտահայտված է ՀՀ Սահմանադրության 71-րդ հոդվածում, համաձայն որի՝ «Օրենքերը և Ազգային ժողովի որոշումները, բացառությամբ Սահմանադրությամբ նախատեսված դեպքերի, ընդունվում են քվեարկությանը մասնակցած պատգամավորների ձայների մեծամասնությամբ, եթե քվեարկությանը մասնակցել է պատգամավորների ընդհանուր թվի կեսից ավելին»:

Այս և վերջինիս հետ համակարգային առումով փոխկապակցված մի շարք այլ հոդվածներից բխում է, որ.

ա/ ՀՀ Սահմանադրությունը ՀՀ Ազգային ժողովի համար **սահմանում է քվորումի ընդհանուր կանոն** և դրանից բացառություններ՝ Սահմանադրությամբ նախատեսված դեպքերում /մասնավորապես՝ 72-րդ հոդվածի 1-ին մաս, 74-րդ հոդված, 79-րդ հոդվածի 1-ին մաս, 83.1-րդ հոդվածի 1-ին մաս, 84-րդ հոդվածի 1-ին մաս և այլն/,

բ/ տարբերակվում են նիստի իրավագործության և որոշում կայացնելու (օրենք ընդունելու) իրավագործության փոխկապակցված ինստիտուտները:

Ազգային ժողովը կարող է ընդունել օրենք կամ որոշում քվեարկությանը մասնակցած պատգամավորների ձայների մեծամասնությամբ, բայց պայմանով, որ այդ նիստն իրավագոր լինի ճանաչվելու որպես օրենսդիր իշխանության մարմնի նիստ: Իսկ դա առկա է այն դեպքում, երբ քվեարկությանը մասնակցել է պատգամավորների ընդհանուր թվի կեսից ավելին: **Բացառությամբ ՀՀ Սահմանադրությամբ նախատեսված առանձին դեպքերի, պատգամավորների ընդհանուր թվի կեսից ավելիի առկայությունն է ՀՀ Ազգային ժողովի իրավագործության սահմանը:** Դրանից պակաս պատգամավորների որևէ այլ թվի պարագայում, ըստ ՀՀ Սահմանադրության, Ազգային ժողովը՝ որպես օրենսդիր իշխանություն իրականացնող մարմին, հանդես գալու իրավագործություն չի կարող ունենալ,

գ/ ՀՀ Սահմանադրության 71-րդ հոդվածը համակարգային առումով թղթակցում է նաև Սահմանադրության 74.1-րդ հոդվածի հետ, որում անդրադարձ է կատարվում օրենսդիր մարմնի անգործության այնպիսի դրսևորումներին, որոնք վերջինիս արձակման հիմք կարող են հանդիսանալ: Նման անգործությունը, մասնավորապես, կարող է դրսևորվել գործառույթն իրացնելու կամ որոշման կայացման համար անհրաժեշտ քվորում չապահովելու հետևանքով: Տվյալ դեպքում քվորումը հանդես է գալիս որպես Ազգային ժողովի իրավագործության իրացման բնութագրիչ:

Քննության առարկայի շրջանակներում ուշադրության են արժանի նաև ՀՀ Սահմանադրության մի շարք այլ դրույթներ: Մասնավորապես, Սահմանադրության 62-րդ հոդվածը /4-րդ մաս/ սահմանում է, որ Ազգային ժողովի գործունեության կարգը սահմանվում է ոչ միայն Սահմանադրությամբ, **այլև Ազգային ժողովի կանոնակարգով**, որն օրենք է: Սա նշանակում է, որ սահմանադրական կանոնակարգման շրջանակներում **օրենսդիր մարմինն օժտվում է նաև որոշակի հայեցողությամբ՝ սահմանելու իր գործունեության կարգը:** Ինչ վերաբերում է Սահմանադրության 70-րդ հոդվածում պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ երրորդի ամրագրմանը, ապա տվյալ համատեքստում հստակեցվում է ոչ թե Ազգային ժողովի գործունեության

կարգը, այլ լուծվում է իրավասուբյեկտության խնդիր՝ պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ երրորդին օժտելով Ազգային ժողովի արտահերթ նստաշրջանի կամ նիստի հրավիրում նախաձեռնելու իրավասությամբ: Նման իրավասություն ունեն նաև Հանրապետության Նախագահը և կառավարությունը:

Սահմանադրական նման լուծումների շրջանակներում պատգամավորների, այդ թվում՝ պատգամավորական փոքրամասնության իրավունքների պաշտպանության սահմանադրական երաշխիքներ են հանդիսանում, մասնավորապես.

ա/ Ազգային ժողովի գործունեության երաշխավորումն իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման, իրավունքի գերակայության և ժողովրդաիշխանության ապահովման, իրավական և ժողովրդավարական պետության կայացման հիմնարար սկզբունքների հիման վրա,

բ/ մշտական հիմունքներով ու ազատ մանդատի հիման վրա պատգամավորի լիազորությունների կատարման երաշխավորումը,

գ/ Սահմանադրության 66-րդ հոդվածի հիման վրա պատգամավորի կարգավիճակին համապատասխան անձեռնմխելիության նախատեսումը,

դ/ պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ երրորդին սահմանադրական սուբյեկտ ճանաչելը և վերջինիս Ազգային ժողովի արտահերթ նստաշրջան կամ նիստ գումարելու նախաձեռնությամբ օժտելը,

ե/ սահմանադրական մակարդակում Ազգային ժողովի պատգամավորի օրենս- դրական նախաձեռնության իրավունքի ճանաչումը,

զ/ պատգամավորներին սահմանադրական իրավասությամբ օժտելը՝ կառավարությանն ուղղելու գրավոր և բանավոր հարցեր կամ խմբերի ու խմբակցությունների միջոցով հանդես գալու հարցապնդմամբ:

Նման պարագայում հիմնական խնդիրն այն է, թե այս երաշխիքներն ինչպես են օրենսդրորեն ապահովվում և իրացվում:

6. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի՝ վեճի առարկա 44-րդ հոդվածի 4-րդ մասը, դիմողի կարծիքով, ինչպես նշվեց, խոչընդոտում է

պատգամավորական փոքրամասնության՝ Սահմանադրությամբ երաշխավորված իրավունքի իրացումը, քանի որ այն պայմանավորվում է Ազգային ժողովի մեծամասնության կամքի կամ ցանկության այս կամ այն դրսևորմամբ:

Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ նման հետևությունը բխում է ոչ թե տվյալ օրենսդրական դրույթի իրավակարգավորման բուն էությունից, այլ պարզապես արտացոլում է խորհրդարանական գործունեության ձևավորված պրակտիկան:

Ինչ վերաբերում է վեճի առարկա դրույթի սահմանադրաիրավական բովանդակությանը, ապա.

նախ՝ տվյալ դրույթը **սահմանում է ընդհանուր կանոն** և վերաբերում է Ազգային ժողովի բոլոր նիստերին: Դա նկատի ունենալով՝ դիմողների կողմից հարց կարող էր բարձրացվել պատգամավորական փոքրամասնությանն առնչվող մասով լրացուցիչ իրավակարգավորման կամ իրավակարգավորման բացի հաղթահարման մասին, ինչն օրենսդիր մարմնի իրավասության շրջանակներում է,

երկրորդ՝ ինչպես նշվեց, քվորումի ապահովումը տվյալ ինստիտուտի իրավագործության բնութագրիչն է և ՀՀ Սահմանադրության, մասնավորապես, 62, 67 և 71-րդ հոդվածների համաձայն քվեարկության ու դրան մասնակցելու միջոցով են իրացվում առանձին պատգամավորների ու օրենսդիր մարմնի գործառնական լիազորությունները,

երրորդ՝ ՀՀ Սահմանադրությունը և «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքը, այդ թվում՝ վերջինիս 5-րդ հոդվածը, **որևէ պատգամավորի իրավունք չեն վերապահում անհարգելի բացակայել Ազգային ժողովի նիստերից, խուսափել մշտական հիմունքներով իր լիազորությունները կատարելու սահմանադրական պահանջից:** Ավելին, «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» օրենքի 6-րդ հոդվածը **պարտավորեցնում է** պատգամավորին մասնակցել Ազգային ժողովի նիստերին՝ առանց որևէ վերապահման,

չորրորդ՝ իրավական առումով անհիմն է Ազգային ժողովի նիստերից բացակայելը որպես «քաղաքական բոյկոտ» ներկայացնելը: «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքը սահմանել է քվեարկությանը չմասնակցելու միայն երկու

հնարավոր ինստիտուտ, երբ, մի դեպքում, օրենքով սահմանված կարգով, համաձայն տվյալ օրենքի 99-րդ հոդվածի 3-րդ մասի դ/ կետի, Ազգային ժողովի նիստում պատգամավորը հանդես է գալիս տվյալ քվեարկությանը մասնակցելուց հրաժարվելու մասին հայտարարությամբ, մյուս դեպքում՝ նույն հոդվածի 3-րդ մասի ե/ կետի հիմքով քվեարկությունից առաջ նման հայտարարությամբ հանդես է գալիս պատգամավորական խումբը կամ խմբակցությունը:

ՀՀ սահմանադրական դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ օրենսդրությունը քաղաքական դրդապատճառներով **Ազգային ժողովի նիստերին չմասնակցելու** որևէ իրավական հիմք չի նախատեսում: Բացառությամբ Ազգային ժողովի նիստերից օրենքով նախատեսված հարգելի բացակայությունների սպառիչ ցանկի (ներառյալ՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 99-րդ հոդվածի 3-րդ մասի «դ» և «ե» կետերով նշված հիմքերով քվեարկությունից պատգամավորի բացակայությունը), մյուս բոլոր բացակայություններն անհարգելի են և ՀՀ Սահմանադրության 67-րդ հոդվածով սահմանված կարգով պետք է առաջացնեն համարժեք իրավական հետևանքներ:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը միաժամանակ արձանագրում է, որ խորհրդարանական փոքրամասնության իրավունքների պաշտպանության խնդիրն իրոք առկա է, սակայն այն պայմանավորված է ոչ թե վեճի առարկա դրույթով, այլ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 99-րդ հոդվածի 4-8-րդ մասերի իրավակարգավորումներով, որոնց ՀՀ սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68-րդ հոդվածի 9-րդ մասի պահանջներից ելնելով:

Սահմանադրական դատարանը նախ արձանագրում է, որ անկախ այն բանից, թե ՀՀ Սահմանադրության 70-րդ հոդվածում նախատեսված որ սուբյեկտի կողմից է նախաձեռնվել Ազգային ժողովի արտահերթ նստաշրջանի կամ նիստի գումարումը, «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի ա/ կետի պահանջներից ելնելով բոլոր պատգամավորները **պարտավոր են** մասնակցել Ազգային ժողովի նիստերին: Բացակայությունը կարող է հարգելի համարվել միայն օրենքով սահմանված կոնկրետ հիմքերի առկայության

դեպքում: Այս սկզբունքից շեղվելու բոլոր դեպքերը կհանգեցնեն պատգամավորի ու օրենսդիր մարմնի անգործության՝ դրանից բխող համարժեք իրավական հետևանքներով:

Ամբողջ խնդիրն այն է, թե ինչպիսին են այդ հետևանքները և որքանով են դրանք երաշխավորում նաև պատգամավորական փոքրամասնության իրավունքների իրացումը: Օրենսդրական առկա կարգավորումների ուսումնասիրումը վկայում է, որ տեղ են գտել այնպիսի լուծումներ, որոնք ընդհուպ անիրագործելի են դարձնում ՀՀ Սահմանադրության 67-րդ հոդվածի ուղղակի գործողությունը՝ մեկ հերթական նստաշրջանի ընթացքում քվեարկությունների ավելի քան կեսից անհարգելի բացակայելու դեպքում պատգամավորի լիազորությունների դադարման վերաբերյալ: Գործնականում, անկախ հարգելի բացակայությունների վերաբերյալ օրենքով նախատեսված հիմքերից, վերջին հաշվով Ազգային ժողովին է «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 99-րդ հոդվածով իրավասություն վերապահվում որոշումով լուծելու բացակայությունները հարգելի կամ անհարգելի համարելու հարցը, ինչն ըստ էության դառնում է պատգամավորական մեծամասնության կամաարտահայտումը: Նման պայմաններում մեծ վերապահումով կարելի է խոսել պատգամավորական փոքրամասնության իրավունքների պաշտպանվածության կամ Սահմանադրության 67-րդ հոդվածի վերոհիշյալ դրույթի ուղղակի գործողության մասին:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաև, որ տվյալ իրավակարգավորումը հետևանք է ՀՀ Սահմանադրության 62 և 67-րդ հոդվածների միջև առերևույթ անհամապատասխանության, ինչին դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ՝ առկա սահմանադրաիրավական խնդրի արդյունավետ լուծումը գտնելու տեսանկյունից:

7. ՀՀ Սահմանադրության 62-րդ հոդվածը ոչ միայն ամրագրում է ՀՀ Ազգային ժողովի տեղն ու դերը պետական իշխանության համակարգում, այլև սահմանում է օրենսդիր իշխանության մարմնի գործունեության ընթացակարգային

սահմանները: Վերջիններիս թվին են պատկանում նաև հարցերի այն շրջանակի որոշակիացումը, որոնց վերաբերյալ Ազգային ժողովն ընդունում է որոշումներ:

Վերոհիշյալ հոդվածում իրենց իրավական բնույթից ելնելով առկա են երկու տիպի իրավանորմեր՝ նյութական, որոնցով կանոնակարգվում են իրավահարաբերությունները, որոշակիացվում են օրենսդիր մարմնի իրավասության շրջանակները, երկրորդ՝ ընթացակարգային, որոնց միջոցով գործառույթի իրացման խնդիրն է լուծվում:

Եթե ՀՀ Սահմանադրության 62-րդ հոդվածում «Հայաստանի Հանրապետությունում օրենսդիր իշխանությունն իրականացնում է Ազգային ժողովը» դրույթը սահմանում է օրենսդիր մարմնի սահմանադրաիրավական կարգավիճակը, ապա որոշումներ ընդունելու իրավասության իրացման շրջանակի հստակեցումն առաջին հերթին Ազգային ժողովի գործունեության կանոնակարգման նպատակ է հետապնդում: Ընդ որում, Սահմանադրության 62-րդ հոդվածի 1-ին մասում թվարկված բոլոր հոդվածներով, բացառությամբ 67-րդ հոդվածի (առանձին քննարկման առարկա կարող է լինել նաև 74.1-րդ հոդվածը), նախատեսված են Ազգային ժողովի կոնկրետ լիազորություններ, որոնց իրացման ձև է սահմանված որոշման ընդունումը: Այդ մասին է վկայում Սահմանադրության 62-րդ հոդվածի 1-ին մասի սահմանադրաիրավական բովանդակության համադրումը 55-րդ հոդվածի 13-րդ և 14-րդ կետերի, 57, 59-րդ հոդվածների, 62-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, 66, 69, 73, 74, 75, 77, 79-րդ հոդվածների, 80-րդ հոդվածի 2-րդ մասի, 81, 83, 83.1, 83.2, 83.3, 83.4, 84, 94.1-րդ հոդվածների, 101-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետի, 103, 111 և 112-րդ հոդվածների իրավակարգավորումների հետ: Վերջիններով հստակ սահմանված են Ազգային ժողովի լիազորությունները տվյալ իրավակարգավորման շրջանակներում:

Սահմանադրության 67-րդ հոդվածով ամբողջությամբ կանոնակարգված են հանրային բնույթի նյութաիրավական հարաբերություններ, սահմանված են այն բոլոր ու նաև սպառիչ դեպքերը, երբ **դադարում են** Ազգային ժողովի պատգամավորի լիազորությունները: Ընդ որում, այդ դեպքերը ներկայացվում են թվարկումով՝ առանց որևէ առանձնահատուկ բնութագրիչների ու

բացառությունների: Այս թվարկումների մեջ, թերևս, առանձնահատուկ մոտեցում է պահանջում Սահմանադրության 65-րդ հոդվածին կատարվող հղումը, որը ենթադրում է, որ տվյալ դրույթի օրենսդրական իրացումը պետք է հստակ թղթակցի Սահմանադրության 65-րդ հոդվածի պահանջների կատարումն օրենսդրորեն երաշխավորելու հետ:

Ներկայացված համատեքստում ՀՀ Սահմանադրության 67-րդ հոդվածում ամրագրված **«դադարում» եզրույթը** սահմանադրաիրավական այն բնույթն ունի, որ հե-տևանքն առաջանում է իրավունքի ուժով /ex jure/, **երբ առկա է փաստը:** Մասնավորապես, Ազգային ժողովի լիազորությունների ժամկետի ավարտը կամ Ազգային ժողովի արձակումն իրավունքի ուժով հանգեցնում է պատգամավորի լիազորությունների դադարման: Որևէ որոշմամբ կամ նույնիսկ օրենքով սահմանադրական տվյալ նորմի գործողությունն արգելափակել հնարավոր չէ, քանի որ դա անմիջականորեն կհակասի Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի /1-ին և 2-րդ մասեր/ պահանջներին:

Սահմանադրության 67-րդ հոդվածի սահմանադրաիրավական բովանդակությունից բխում է, որ նման մոտեցումը հավասարապես վերաբերում է նաև մեկ հերթական նստաշրջանի ընթացքում քվեարկությունների ավելի քան կեսից անհարգելի բացակայությանը և չի նախատեսվում լիազորությունների **դադարեցման** կոնկրետ իրավասություն:

Սահմանադրական տարբեր հոդվածների համադրված վերլուծության արդյունքում ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ ստեղծված իրավիճակի հաղթահարման համար հիմք պետք է ընդունել սահմանադրական իրավունքի երկու հիմնարար սկզբունք:

Առաջին՝ Սահմանադրությունն ինքնաբավ է և տեքստային առերևույթ անհամապատասխանությունները կարող են հաղթահարվել Սահմանադրության արժեքանության ու հիմնարար սկզբունքների վրա հենվելով: Տվյալ պարագայում էական է այն հանգամանքը, որ ՀՀ Սահմանադրության 67-րդ հոդվածի **անմիջական գործողության ապահովումը**, դրա համար անհրաժեշտ իրավական

նախադրյալների ստեղծումը երկրում ժողովրդախիշխանության ամրապնդման, ներկայացուցչական ժողովրդավարության արդյունավետ իրացման, օրենսդիր իշխանության գործունակության ապահովման կարևորագույն երաշխիքներից մեկն է:

Երկրորդ` իրավունքի ընթացակարգային նորմը չի կարող նյութական նորմի ամբողջական ու լիարժեք իրացման խոչընդոտ հանդիսանալ: Այս առումով ՀՀ Ազգային ժողովը Սահմանադրության 67-րդ հոդվածի պահանջների իրացման շրջանակներում վեճի առարկա դրույթի մասով կարող է միայն **«ի գիտություն ընդունել»** իրավական փաստի ու դրանից բխող հետևանքի առկայությունը, իրավասություն չունենալով քվեարկությամբ կասեցնել սահմանադրական նորմի գործողությունը և **«դադարում» եզրույթը գործնականում փոխակերպել «դադարեցում» եզրույթով**, երբ վերջինս ենթադրում է հստակ ու համարժեք լիազորության առկայություն: Դրա մասին է վկայում նաև ՀՀ Սահմանադրության 67-րդ հոդվածում, 55-րդ հոդվածի 10-րդ կետի 2-րդ պարբերության մեջ ու 83-րդ հոդվածի 3-րդ կետում **«դադարում» և «դադարեցում»** եզրույթների սահմանադրաիրավական բովանդակության համադրված վերլուծությունը: Ընդ որում, ՀՀ Սահմանադրության 62-րդ հոդվածը սահմանում է, որ «Ազգային ժողովի լիազորությունները սահմանվում են Սահմանադրությամբ»: Իսկ Սահմանադրությունը մեկ հերթական նստաշրջանի ընթացքում քվեարկությունների ավելի քան կեսից անհարգելի բացակայության պարագայում ՀՀ Ազգային ժողովին պատգամավորի լիազորությունների **դադարեցման** իրավասությամբ չի օժտել, այն էլ` որոշման միջոցով:

Հետևությունն այն է, որ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի, մասնավորապես, 99-րդ հոդվածի 4-8-րդ մասերի դրույթները, Ազգային ժողովի պատգամավորի բացակայության քննարկման և **քվեարկությամբ** այն հարգելի կամ անհարգելի համարելու վերաբերյալ որոշում կայացնելու մասով, փոխում են սահմանադրական նորմի իրավական բովանդակությունը, **իրավունքի ուժով լիազորությունների դադարումը փոխակերպում են դրանց դադարեցման գործընթացի**: Եթե դադարման ինստիտուտի պարագայում երաշխավորվում են

նան խորհրդարանական փոքրամասնության իրավունքները, ապա դադարեցումը պայմանավորվում է խորհրդարանական մեծամասնության կամաարտահայտմամբ և ընդհուպ կորցնում է իր կանխարգելիչ նշանակությունը: ՀՀ Սահմանադրության 67-րդ հոդվածի պահանջներից էլնելով «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 99-րդ հոդվածի 4-8-րդ մասերը պետք է իրավակարգավորման այնպիսի հնարավորություն նախատեսեն, որի պայմաններում **օրենքով նախատեսված իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստն ընդունելով ի գիտություն՝** կազմվի արձանագրություն պատգամավորի **լիազորությունները՝ իրավունքի ուժով /ex jure/ դադարելու** վերաբերյալ:

Անհրաժեշտ է նաև «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 6-րդ և 99-րդ հոդվածներում փոխհամաձայնեցված հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ պատգամավորի բացակայությունը կարող է հարգելի համարվել **միայն օրենքով նախատեսված կոնկրետ հիմքերի առկայության դեպքում** ու կարգով, և այն չի կարող հայեցողական գնահատման արդյունք լինել: Սույն որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում համապատասխան փոփոխությունների անհրաժեշտություն ունի նաև «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 12-րդ հոդվածը:

Ելնելով գործի քննության արդյունքներից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 100-րդ հոդվածի 1-ին կետով, 101-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետով, 102-րդ հոդվածով, «Սահմանադրական դատարանի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 63, 64 և 68-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանը **Ո Ր Ո Շ Ե Ց**.

1. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 44-րդ հոդվածի 4-րդ մասը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը:

2. Սույն գործով վեճի առարկա դրույթի հետ համակարգային առումով փոխկապակցված «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 99-րդ հոդվածի 4-8-րդ մասերի դրույթները, այն մասով, որով առկա ընթացակարգերը պատգամավորի «լիազորությունների դադարում» սահմանադրական ինստիտուտը գործնականում փոխակերպում են ՀՀ Ազգային ժողովի որոշմամբ նրա «լիազորությունների դադարեցման» ինստիտուտի, ճանաչել ՀՀ Սահմանադրության 67-րդ հոդվածին հակասող և անվավեր:

3. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 102-րդ հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն սույն որոշումը վերջնական է և ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՂ

Գ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

16 ապրիլի 2013 թվականի
ՍԴՈ-1081